

УДК 81'28:81'374:82

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-13>

ДІАЛЕКТИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ: МОВНА ПАЛІТРА КРАЮ

DIALECTS OF KHMELNYTSKYI REGION: THE LINGUISTIC PALETTE OF THE AREA

Олійник В. В.,

orcid.org/0009-0000-1148-3800

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри психології

*Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

У статті аналізується сучасний стан діалектів Хмельниччини, основні мовні особливості, які відрізняють місцеві говірки від літературної мови. Розкрито вплив соціальних, культурних та географічних чинників на формування та розвиток діалектів Хмельниччини. Закцентовано увагу на міграційні процеси, економічну діяльність та природні умови, які впливають на мовну специфіку регіону. Виявлено зв'язки між місцевими діалектами та літературною мовою, підкреслено взаємний вплив та інтеграцію діалектних елементів у літературну українську мову. Розглядаються приклади діалектів Хмельниччини та аналізується їхнє значення для збагачення загальноукраїнської мовної культури. Підкреслено важливість збереження мовного різноманіття як складової частини культурної спадщини регіону. Виявлено, що сучасні діалекти Хмельниччини, незважаючи на постійний вплив зовнішніх чинників, продовжують зберігати свою унікальність. Серед важливих тенденцій виділяються процеси інтеграції діалектів з літературною українською мовою, а також інтерес до їх вивчення та збереження, що сприяє підтримці мовної спадщини регіону. Сучасний стан діалектів Хмельниччини демонструє збереження багатьох архаїчних рис. Відмінними характеристиками цих діалектів є специфічна лексика, фонетичні та граматичні особливості, які вирізняють їх серед інших українських говірок.

Установлено, що діалекти Хмельниччини найбільше збереглися в сільській місцевості, де культурні традиції та мовні особливості передаються з покоління в покоління. У невеликих селах і територіальних громадах місцеві мешканці продовжують активно використовувати діалекти в повсякденному житті, що сприяє їхньому збереженню та підтримці.

Стаття надає огляд сучасного стану та перспектив збереження діалектів Хмельницької області, підкреслюючи їхню культурну та соціальну значущість.

Ключові слова: діалекти, Хмельниччина, мовна спадщина, літературна мова, мовні особливості, культурна спадщина.

The article analyzes the current state of the dialects of Khmelnytskyi region, focusing on the main linguistic features that distinguish local vernaculars from the literary language. It explores the impact of social, cultural, and geographical factors on the formation and development of the region's dialects. Special attention is given to migration processes, economic activity, and natural conditions that influence the linguistic specificity of the area. The relationship between local dialects and the literary language is revealed, highlighting the mutual influence and integration of dialect elements into standard Ukrainian. The article presents examples of Khmelnytskyi dialects and examines their significance in enriching the broader Ukrainian linguistic culture. It emphasizes the importance of preserving linguistic diversity as part of the region's cultural heritage. The current state of the dialects of Khmelnytskyi region demonstrates the preservation of many archaic features. Distinctive characteristics of these dialects include specific vocabulary, phonetic, and grammatical features that set them apart from other Ukrainian vernaculars.

The study found that despite the constant influence of external factors, the dialects of Khmelnytskyi continue to retain their uniqueness. Key trends include the integration of dialects with the standard Ukrainian language and growing interest in studying and preserving them, contributing to the region's linguistic heritage. The dialects have been best preserved in rural areas, where cultural traditions and linguistic features are passed down through

generations. In small villages and local communities, residents actively use dialects in everyday communication, which helps maintain and support them.

The article provides an overview of the current state and prospects for the preservation of the dialects of Khmelnytskyi region, emphasizing their cultural and social significance.

Key words: dialects, Khmelnytskyi region, linguistic heritage, literary language, linguistic features, cultural heritage.

Постановка проблеми. Хмельниччина – це особливий мовний регіон, де переплітаються різноманітні діалекти та говірки. Діалектологія цього краю відкриває перед дослідниками справжню мовну палітру, яка відображає багатовікову історію та складну соціально-культурну динаміку регіону.

Вивчення діалектів Хмельниччини є ключовим для розуміння не лише мовних особливостей, а й культурного контексту, в якому формувалась мова. Адже кожен діалект – це своєрідний мовний ландшафт, у якому відображено життя і традиції його носіїв. Варто зазначити, що у Хмельницькій області діалекти змінюються від одного населеного пункту до іншого, що обумовлено історичними, географічними та соціальними чинниками.

Історичний розвиток діалектів Хмельниччини відзначається складними процесами взаємодії та змішування різних мовних впливів. Територія області була ділянкою численних історичних подій, що спричинило міграції населення, а отже, і мовні зміни. Польські, єврейські, румунські, угорські, німецькі впливи знайшли своє відображення у місцевих діалектах, створюючи багатозаровий мовний матеріал.

Сучасний стан діалектів Хмельниччини також відзначається динамічністю. Глобалізація та урбанізація, поширення засобів масової інформації та інтернету сприяють зближенню мовних стандартів, що нерідко призводить до зникнення унікальних мовних особливостей. Проте діалекти все ще зберігають свою життєздатність у сільській місцевості, де традиції та культурна спадщина передаються з покоління в покоління.

Завдяки всебічному підходу до збереження діалектної спадщини Хмельниччини можна досягти гармонійного поєднання традицій та сучасності, зберігаючи унікальну мовну палітру краю для прийдешніх поколінь. Мова є одним із найважливіших аспектів ідентичності народу, і збереження діалектів допоможе зберегти цю ідентичність у сучасному світі. З огляду на це дана стаття є важливим кроком на шляху до визнання і цінування мовного різноманіття України, що є невід'ємною частиною її культурного багатства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми дослідження звертаються сучасні українські вчені мовознавці, історики, культурологи, соціологи, які у своїх працях розкрили окремі проблеми: подільські діалектизми (О. Барташук, Г. Березовська та ін.); морфологічні діалектні особливості (С. Вакульчук, О. Васьків, П. Карась та ін.); лексика подільських говірок (О. Книш, Н. Коваленко, Л. Сердуніч, Н. Торчинська та ін.); походження українських діалектів (І. Матвіяс, І. Ніколаєнко, В. Німчук, Р. Сердега, А. Сагаровський); історичний аспект діалектизмів Хмельниччини (С. Єсюнін, С. Маховська, А. Ящишен та ін.) [1–12]. Проте окреслена проблема є малодослідженою, що й послужило написанню цієї статті.

Метою статті є дослідження та аналіз мовних особливостей регіону, вивчення впливу соціальних та культурних чинників на формування діалектів, а також збереження мовної спадщини для майбутніх поколінь. *Об'єкт* дослідження: мовні діалекти Хмельницької області. *Предмет* дослідження: особливості, структура та функціонування діалектів у межах Хмельниччини, а також їхній вплив на загальну мовну культуру регіону. *Завдання* дослідження: проаналізувати сучасний стан діалектів та їхні основні характеристики; дослідити вплив соціальних, культурних та географічних чинників на формування та розвиток діалектів; виявити зв'язки між місцевими діалектами та літературною мовою; надати рекомендації щодо збереження діалектної спадщини Хмельниччини.

Виклад основного матеріалу. Діалект – це форма мови, яка використовується в певному регіоні або соціальній групі і відрізняється від стандартної літературної мови вимовою, граматиною та словниковим запасом. Територіальні діалекти є унікальними для кожного регіону, маючи свої характерні особливості на рівні фонетики, морфології та лексики.

Діалектологія є важливою галуззю мовознавства, оскільки допомагає зрозуміти різноманітність мов та зберегти мовну спадщину. Дослідження діалектів сприяє формуванню національно-культурної ідентичності, збереженню мовних традицій і звичаїв, а також збагаченню наукового та культурного досвіду людства.

Хмельниччина, розташована на південному заході України, є важливим культурним й історичним регіоном з багатим мовним спадком. Діалекти цього краю відображають багатогранність історії, культури та соціального життя місцевих жителів. Регіональні варіації мови, які можна спостерігати на території Хмельниччини, є частиною загальної мовної палітри України і мають свої особливості та унікальні риси. Мовні особливості Хмельниччини зумовлені її історією. Протягом століть дана територія зазнавала різних впливів. Це відобразилося на місцевих діалектах, які увібрали елементи з цих культур і мов. Козацька доба та гетьманщина також залишили помітний слід у мовній спадщині регіону.

В Україні існує безліч діалектів, які відрізняються один від одного в залежності від регіону. Формування цих діалектів є результатом тривалої еволюції української мови протягом багатьох років. Як наслідок, кожна територія має свої унікальні мовні особливості, які можуть включати фонетичні, граматичні та лексичні відмінності.

Мовознавці зазвичай поділяють діалекти на три основні групи за географічним розташуванням, відомі як наріччя. Одне з цих наріччів, південно-західне, включає і Хмельницьку область. Дослідження показують, що в цій області особливо поширені діалектизми серед іменників. Такі слова відіграють важливу роль у розвитку і збагаченні української мови.

Науковці про діалекти Хмельниччини звертають увагу на різноманітність та специфічність мовних особливостей цього регіону.

Дослідники музею історії міста Хмельницького наводять такі приклади проскурівського діалекту, які й сьогодні використовуються:

«На Великдень принесли ме який красний ГАЛУНО́К» – мені принесли гарну крашанку.

«ПА́ТКУ ж мій ПА́ТКУ!..» – Боже мій, Боже!..

«А НІ́НЬКИ ж НЕ́НЮ ПАТКУВА́ЛИ, що дощу НІ́Ц немає» – сьогодні мати нарікала, що дощу зовсім немає.

«А у тебе ж досі неприбрана ПОСТЕ́ЛЯ» – ліжко, постіль.

«Бач, сусіди ХО́ДЯТ вже по ВОГІ́РКИ» – у теперішньому часі дієслова множини вживаються без пом'якшення суфікса (ХО́ДЯТ, БІ́ГАЮТ); слова, які в літературній мові починаються на «О», в проскурівській говірці починаються з «В»: ОВЕС – ВОВЕС, ОГІ́РКИ – ВОГІ́РКИ. Це стосується і імен: ОЛЯ – ВОЛЯ; ОНУФРІ́Й – ВОНУФРІ́Й.

«То ПЕ́Ц на ДРО́ВАХ, а то ГРУ́БА з двома ФАЄ́РКАМИ, а на них БА́НЯК з БАРАБО́ЛЯНИКАМИ. А онде ВУ́ГЛЯ для ГРУ́БИ» – це піч, а це плита з двома конфорками, а на них казан з картоплею. А он вугілля для плити.

«Я тобі БЕ́З ПРИНЕ́СУ, а ти мені – БАЗНІ́К та БЛАВА́Т, та й вінків наплетемо з БІ́НДАМИ» – я тобі бузку принесу (в діалектному варіанті в дієсловах однини у майбутньому часі наголос на корені), а ти мені – бузину та волошки, та й вінків наплетемо зі стрічками.

«ВОДА́РКУ така ПА́СІЯ бере з того карантину, та ПАСІ́ЮВА́ТИ їй не слід, до БО́ЛЬНИЦІ ж не хоче» – Одарка знервована через карантин, але нервувати їй не слід, бо до лікарні ж не хоче.

«От взую красні КАМА́ШІ, та піду ГУ́ЛЯТИ в них. То вам не ЧЕРПА́ТИ якісь» – от взую гарні черевики і піду гуляти в них, це вам не калоші якісь.

«Ось тобі ЦЕ́БРО – ПІ́ДЕШ по воду» – ось тобі відро, підеш по воду.

«Ач який ГАЛА́ТІН! Та ще й ВОПШО́С!» – подивись, який крикун, та ще й п'яниця!

«У мене є Г'АБЛІ (Г'РАЛІ), у тебе РИСКАЛЬ» – у мене є вила, у тебе лопата.

«В ліс по Г'УБИ» – в ліс по гриби.

«ОНДЕ ГИЦЕЛЬ ШВЕНДЯЄ» – он собака ловить звірів.

«ІВАН у новій КАМІЗЕЛЬЦІ та в Г'УНІ ЛЕЙБИТЬСЯ» – Іван у новому жилеті та вовняному пальті хизується.

«На ЗДІБАНЦІ частували ЛЕМШКОЮ з Г'ІЖКАМИ та ДРАГЛЯМИ, та К'ЕЛШОК щораз наливали» – на зустрічі пригощали мамалигою з холодцем і не забували наповнювати келихи.

«ЗАБЕРЕШ РАДНО БУРАКІВ» – забереш рядно з буряками [4].

У словнику української мови за редакцією Б. Грінченка представлено діалектні особливості подільського діалекту: 1) *фонетичні*: ляшно – Ляшно їхати уночі по при той ліс. Каменец.; повітра – А щоб тебе лиха повітра забрала. Подольск.; замняхкнитися – Чогось мені світ замняхकिनився. Подольск.; заздросний – зависливий. Заздросний чоловік. Каменец.; поручча – перила. Каменец.; 2) *граматичні*: блищачий – блискучий. Сю ніч у сні бачив я на небі хрест золотий ніби та блищачий. Каменец.; дуплавий – дуплистий. Дуплавий бересток. Дуплава груша. Каменец.; злекшити – облегчить. Тетерка все краще як за панів було: злекшив, облегшив царь. Каменец.; 3) *лексичні*: маця – недотрога, важна особа. Дивись, яка маця! Буцім і доторкнутись до неї не можна, пручається. Подольск.; залубуватіти – о хлебе: затвердеть. Залубуватів хліб. Каменец.; полокати – мить, полоскати. Полокана пшениця. Каменец.; ненайдний, ненайсний – ненаситний, прожорливий (Камен.) [14].

Українські дослідники розкрили значення окремих поширених діалектів на Хмельниччині. Наприклад, камізелка (наголос на третій склад) – це предмет одягу, те саме, що безрукавка. Саме так можуть називати як безрукавки, які одягають під піджак, так і теплий верхній одяг. Грубка (наголос на перший склад) – це те саме, що пічка на дровах, але зазвичай з комфорками. Також цей діалектизм вживається і на сучасні кухонні плити.

Інший діалект кварта (наголос на перший склад) – так зазвичай називають кухоль, але також можуть називати склянку чи чашку [13].

Отже, діалекти Хмельниччини, як і будь-які інші регіональні мовні варіанти, є невід'ємною частиною культурного спадку. Вони є свідченням історичних, соціальних та культурних процесів, що відбувалися в регіоні протягом століть. Збереження цих діалектів є важливим завданням для підтримки мовної різноманітності та культурної ідентичності.

Сучасний стан діалектів Хмельниччини, незважаючи на глобалізаційні процеси, все ще залишається багатограним і цікавим для дослідження. Аналізуючи ці діалекти, можна виявити їхні основні характеристики та зрозуміти, як вони впливають на мовну культуру регіону.

Установлено, що діалекти Хмельниччини найкраще збереглися в сільських районах, де традиції і культурні особливості передаються з покоління в покоління. У невеликих селах і територіальних громадах місцеві жителі продовжують користуватися діалектами у повсякденному спілкуванні, що сприяє їхньому збереженню. Наприклад, старші покоління часто розмовляють говірками, збереженими ще з часів їхнього дитинства.

Урбанізація значно впливає на мовну ситуацію в регіоні. Міграція сільського населення до міст, зокрема до обласного центру Хмельницького, сприяє поступовій асиміляції діалектів до стандартної української мови. Молодь, яка переїжджає до міст для навчання чи роботи, часто втрачає діалектні особливості, переходячи на літературну мову.

Сучасні засоби масової інформації, соціальні мережі та інтернет сприяють поширенню стандартизованої української мови. Це насамперед призводить до зменшення вживання місцевих діалектів. Проте соціальні мережі також можуть бути засобом збереження і популяризації діалектів. Деякі ентузіасти створюють сторінки та групи, де публікують матеріали на місцевих діалектах, що допомагає підтримувати інтерес до них.

Важливими також є еміграційні процеси. Виїзд населення за кордон на заробітки або постійне проживання значно впливає на мовну ситуацію. Емігранти часто зберігають свої ді-

лекти у спілкуванні з родичами та знайомими, створюючи своєрідні мовні ситуації за межами України. Це сприяє поширенню місцевих мовних особливостей у діаспорі.

Мовознавці виділяють основні характеристики діалектів Хмельниччини. *Фонетичні особливості*. Діалекти Хмельниччини мають свої характерні фонетичні риси. Наприклад, можна виділити специфічну вимову голосних і приголосних звуків, таких як: «*и*»-«*і*»; «*е*»-«*є*»; «*в*»-«*ф*»; «*ш*»-«*с*»; «*ж*»-«*з*»; м'яке «*л*» або заміна звуку «*г*» на «*х*» у певних словах. Ці фонетичні особливості роблять мову регіону відмінною від літературної української.

Лексичні особливості. Лексичний склад діалектів багатий на архаїчні слова та вирази, які не використовуються в сучасній літературній мові. Наприклад, в діалектах можна зустріти слова, які були запозичені з польської, німецької та інших мов, що відображає історичний вплив сусідніх культур.

Морфологічні особливості. Діалекти Хмельниччини характеризуються специфічними формами відмінювання іменників та дієслів. Наприклад, зменшувально-пестливі форми часто використовуються для вираження емоційного ставлення. Ці морфологічні особливості додають мові регіону унікального колориту.

Варто зауважити, що дієслова, які позначають рух людини в просторі активно існують і сьогодні (*ходити, сходити, пускатися, піти, переходити, навертатися* тощо), хоч побутують лексеми з подільського ареалу, яких не можна знайти в сучасних словниках: *бочити, тецатися, забіратися, попотупкатися, загоготіти, мачкувати, молитвати* та ін. [7; 14].

Синтаксичні особливості. Синтаксис діалектів Хмельниччини також має свої відмінності. Характерні конструкції речень, які можуть відрізнятися від літературних норм, надають мові особливого звучання. Наприклад, вживання певних прийменників і сполучників, що рідко зустрічаються в загальноукраїнській мові, робить діалектні речення своєрідними.

Досліджено, що сучасні діалекти Хмельниччини знаходяться під постійним впливом зовнішніх чинників, але все ще зберігають свою унікальність. Важливими тенденціями є інтеграція діалектів з літературною мовою, а також особлива зацікавленість у їхньому вивченні та збереженні. Культурні заходи, освітні програми та цифрові платформи можуть сприяти популяризації місцевих діалектів, допомагаючи зберегти мовну спадщину для майбутніх поколінь.

Отже, сучасний стан діалектів Хмельниччини є відображенням складної взаємодії між традицією та сучасністю. Вивчення та збереження цих діалектів сприяє підтримці культурної ідентичності регіону та збагаченню національної мовної спадщини України.

Діалекти є невід'ємною частиною культурної та мовної спадщини кожного регіону. Вони відображають історію, традиції та особливості життя місцевого населення. Формування та розвиток діалектів залежить від багатьох чинників, серед яких соціальні, культурні та географічні чинники займають провідне місце. Розглянемо, як ці чинники впливають на мовну картину регіону.

Соціальні чинники відіграють важливу роль у формуванні та розвитку діалектів. До них належать міграційні процеси, соціальна структура населення, рівень освіти та професійна діяльність. Міграція є одним із ключових соціальних чинників, що впливає на мовну ситуацію в регіоні. Переселення населення з однієї території на іншу призводить до змішування різних мовних традицій. Наприклад, під час історичних міграцій на територію України прибували представники різних народів, що вплинуло на формування багатомовного середовища.

Соціальна структура населення також впливає на розвиток діалектів. У різних соціальних групах можуть існувати свої мовні норми та традиції. Наприклад, мова селян може відрізнятися від мови міського населення через різні умови життя та діяльності.

Рівень освіти та професійна діяльність теж мають велике значення. Освічені люди, які мають доступ до літературних джерел, можуть користуватися більш стандартизованою мовою, тоді як менш освічене населення зберігає діалектні особливості.

Культурні чинники, такі як традиції, звичаї, релігія та мистецтво, мають великий вплив на мовну картину регіону. Культура визначає стиль життя, мислення та мовлення людей, тому її роль у формуванні діалектів важко переоцінити.

Традиції та звичаї місцевого населення часто знаходять відображення у мові. Наприклад, народні свята, обряди та звичаї можуть супроводжуватися специфічною лексикою, яка зберігається в діалектах. У Хмельницькій області, де багатий фольклор та народні традиції, діалекти відображають місцеві культурні особливості.

Релігія також впливає на мову. Релігійні обряди, молитви та проповіді часто виконуються на певній мові або діалекті, що сприяє їх збереженню та поширенню. У регіонах з сильною релігійною традицією діалекти можуть включати багато церковної лексики.

Мистецтво, зокрема література та народна творчість, є важливим засобом збереження діалектів. Народні пісні, казки, легенди та прислів'я зберігають у собі мовні особливості регіону і передають їх з покоління в покоління. Відомі письменники, які використовують місцеві діалекти у своїх творах, також сприяють їх популяризації.

Географічні чинники, такі як рельєф, клімат, природні ресурси та ізоляція, значно впливають на мовну ситуацію в регіоні. Географічні особливості можуть сприяти як збереженню діалектів, так і їх зміні.

Рельєф і клімат визначають умови життя та господарської діяльності населення. У гірських районах, де поселення можуть бути ізольованими один від одного, діалекти зберігаються краще через менший вплив зовнішніх мовних традицій. У рівнинних регіонах, де контакти між людьми є більш інтенсивними, діалекти можуть змішуватися та еволюціонувати.

Природні ресурси також впливають на мовну картину. Різні види діяльності, пов'язані з використанням природних ресурсів, можуть формувати специфічну лексику. Наприклад, у регіонах з розвиненим сільським господарством можна знайти багато термінів, пов'язаних з аграрною діяльністю.

Ізоляція сприяє збереженню мовних особливостей. Віддалені села та громади, що мають обмежені контакти із зовнішнім світом, зберігають свої діалекти у більш автентичному вигляді. У таких місцях можна знайти мовні форми, які вже давно зникли в більш урбанізованих регіонах.

Отже, соціальні, культурні та географічні чинники відіграють важливу роль у формуванні та розвитку діалектів. Вони визначають мовну картину кожного регіону, зберігаючи унікальні особливості та відображаючи багатовікову історію. Розуміння цих чинників допомагає зберегти мовну спадщину та сприяє збагаченню культурного різноманіття. Дослідження діалектів дозволяє глибше зрозуміти культурні та соціальні процеси, що впливають на наше суспільство, і сприяє збереженню цієї цінної спадщини для майбутніх поколінь.

Вивчення зв'язків між місцевими діалектами та літературною мовою є важливою частиною лінгвістики, що стало відомо, як мова розвивається і функціонує в суспільстві. Місцеві діалекти – це варіації мови, що використовують у конкретних географічних або соціальних групах. Літературна мова насамперед є стандартною формою мови, яка використовується в листових текстах, офіційних документах і літературних творах.

Місцеві діалекти часто служать джерелом багатства для літературної мови. Багато літературних творів відображають локальні особливості, що надають їм автентичності та глибини. Наприклад, письменники використовують діалектні елементи для створення колориту персонажів або відтворення атмосфери певного регіону. Це дає змогу читачам краще зрозуміти соціокультурний контекст і особливості персонажів.

Літературна мова також може впливати на місцеві діалекти, особливо в умовах глобалізації та зростання медіа-впливу. Наприклад, засоби масової інформації та популярна культура часто використовують літературну мову, яка може поступово змінюватися або навіть стандартизувати місцеві діалекти.

Збереження та підтримка місцевих діалектів може бути використана для культурної ідентичності. Через діалекти передаються особливості історії, традицій і світогляду певної спільноти. Важливо, щоб літературна мова об'єднувала ці особливості, забезпечуючи таку інтеграцію, яка збагачує і підтримує різноманіття мовних варіантів.

Письменники і поети часто використовують діалекти для створення унікального голосу і стилю. Діалект може служити способом вираження ідентичності персонажів або авторських ідей. Наприклад, у творах українських письменників, таких як Тарас Шевченко або Леся Українка, місцеві діалекти використовують для відтворення народної мови та культури. Це також створює більш живу і реалістичну картину світу, яку вони описують.

Літературна мова, з іншого боку, може бути використана для відображення і трансформації діалектних елементів у більш формальні або універсальні контексти. Письменники, які поєднують літературу з діалектними елементами, можуть створити нові мовні форми, які збагачують літературний канон і дають нові перспективи для розуміння культурних та соціальних явищ.

Отже, взаємодія між місцевими діалектами та літературною мовою є динамічним процесом, що відображає культурні та соціальні зміни. Місцеві діалекти не лише впливають на літературну мову, але й підтримують від неї нові імпульси для розвитку. У цьому процесі необхідно забезпечити гармонійний баланс, щоб зберегти культурну різноманітність і підтримати розвиток мовних форм.

Висновки. Діалекти Хмельниччини є важливим елементом української мовної і культурної спадщини. Вони несуть в собі багатство історичних, соціальних і культурних впливів, які сформували унікальний мовний ландшафт регіону. Важливо забезпечити їхню передачу наступним поколінням, аби мовна різноманітність продовжувала збагачувати українську культуру й ідентичність.

Отже, у статті проаналізовано їх сучасний стан та основні характеристики, досліджено вплив соціальних, культурних та географічних чинників на формування та розвиток діалектів, виявлено зв'язки між місцевими діалектами та літературною мовою, а також надано рекомендації щодо збереження діалектної спадщини Хмельниччини.

Сучасний стан діалектів Хмельниччини свідчить про те, що вони зберегли багато архаїчних рис, але також зазнали змін під впливом літературної мови та урбанізації. Основні характеристики діалектів включають специфічну лексику, фонетичні та граматичні особливості, які відрізняють їх від інших українських діалектів.

Соціальні, культурні та географічні чинники відіграли важливу роль у формуванні та розвитку діалектів Хмельниччини. Сільські громади зберігають традиційні мовні особливості краще, ніж міські, де відбувається більш інтенсивне змішування мовних впливів.

Зв'язки між місцевими діалектами та літературною мовою виявилися тісними, хоча місцеві говори часто зберігають унікальні риси. Літературна мова впливає на діалекти через освіту, ЗМІ та масову культуру, що сприяє стандартизації мовних норм.

Перспективою подальших досліджень є вивчення морфологічних особливостей діалектів окремих поселень Хмельниччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барташук О., Маховська С. Діалектизми в збірці подільського поета Петра Карася «Жито і калина». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 47. Т. 1. С. 126–132.
2. Березовська Г. *Українська діалектологія*. Умань. 2015. 214 с.
3. Вакульчук С. Морфологічні діалектні особливості в мовотворчості Б. Лепкого. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2001. Вип. 4. С. 132–139.

4. Васьків О. Галунок, блават і рискаль – якою до нас дійшла проскурівська говірка. URL: https://gazeta.ua/articles/nelitereturna-leksika/_galunok-blavat-i-riskal-yakoju-do-nas-dijshla-proskurivska-govirka/962598 (дата звернення: 12.09.24 р.).
5. Карась П. *Жито і калина (поезії)*. Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак А. 2016. 226 с.
6. Книш О. Так говорять на Хмельниччині: що таке камізелка, грубка, кварта та цмок. URL: <https://meta.ua/uk/news/society/153455-tak-govoryat-na-hmelnichchini-scho-take-kamizelka-grubka-kvartata-tsmok> (дата звернення: 21.09.24р.).
7. Коваленко Н. Лексика подільських говірок у «Словарі української мови» Б. Грінченка». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 325–329.
8. Матвіяс І. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. №1, С. 3–9.
9. Ніколаєнко І. До питання про «олітературення» діалектів. *Лінгвістика : зб. наук. пр.* 2012. № 3 (21). Ч. 1. С. 223–227.
10. Німчук В. Про походження українських діалектів. *Україна: наука і культура*, 2003. Вип. 1.
11. Сердега Р., Сагаровський А. *Українська діалектологія*. ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2011. 146 с.
12. Ящишен А. Онде гицель швендяе: хмельницький музей зробив підбірку проскурівської говірки. URL https://ye.ua/istiriya/48629_Onde_gicel_shvendyaeye__hmelnickiy_muzeu_zrobiv_pidbirku_proskurivskoyi_govirki.html (дата звернення: 11.10.24р.).
13. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун. 2001. 324 с.
14. *Словник української мови*. Київ : Наук. думка. 1996. Т. I–IV. 510 с.